

Fehér Lóránt

A fenntartható fejlődésről és az Európai Unió szerinti tartalmáról

A fenntartható fejlődés egy olyan kifejezés, amellyel napjainkban számos helyen, különböző médiákban nap, mint nap találkozhatunk. De mi is ez a fogalom, rejt magában olyan fogalmi elemeket, amelyek nem ismertek széles körben? Milyen célt szolgál? Mi tudná egyáltalán az emberiség útját állni a folyamatos fejlődésben, növekedésben? Hogyan alakult át az eredetileg fenntartható fejlődés fenntarthatatlanná, és van-e visszaút?

A kifejezés vizsgálata számos megközelítésből lehetséges, de a legegyszerűbben nagyapáink szavajárásával – unokáinknak is jusson – lehetne szemléltetni a mögötte húzódó alap gondolatot.

Az egyre kedvezőbbé váló földi életkörülmények lehetőséget adtak az embernek az életre, és az életben maradásra, ám a természet akkor még ismeretlen törvényeinek kiszolgáltatott ember csupán szemlélőként jelent meg az ökoszisztémában, így a Föld természeti tőkéjének gyümölcsei (például a biodiverzitás) zavartalanul halmozódhattak tovább. Szemléltető az ember a jégkorszakot követően gazdálkodás felé vezető úton megtette az első lépést. A természetben végbemenő folyamatokat felismerve, annak következményeit kívánva és kívárva elkezdte ápolni a természeti környezetét, és így biztosabb körülményeket teremtett saját magának a túlélésre. Tovább lépve az ember a tapasztalati úton összegyűjtött információk birtokában már tudatos tevékenységet fejtett ki az ökoszisztémában és ezzel csökkenteni tudta a kiszolgáltatottságát. Az önellátás igényén túllépve az ember korán felismerte, hogy a gazdálkodása révén megtermelt árukkal kereskedhet, és ezzel párhuzamosan megjelent az igény, hogy egyre többet termeljen, ám a mai fogyasztói társadalommal szemben a gazdálkodása a természettel összhangban zajlott, és nem a természet rovására.

A természeti értékek megőrzése nem feladatként, kihívásként jelentkezett, hanem magából a gazdálkodási módszerekből és technikákból fakadt, amelyen az emberiség létszámának folyamatos növekedése sem tudott változtatni. Az ember természetesen beavatkozott az adott helyi ökoszisztémájának az életébe – vadászás, halászás, fakitermelés, öntözéses földművelés, vízi malmok stb. révén – ám ezek a Föld globális környezeti rendszerén nem okoztak olyan mértékű sérüléseket, mint a fosszilis (kőszén, kőolaj) energiahordozók napjainkban zajló óriási mértékű használata. A természetben korábban rejtőzködő, hosszú évmilliók alatt kialakult energiaforrások az emberi civilizációkat korábban soha nem látott fejlettségi színvonalra, és soha nem látott fejlődési pályára állította. Ám a fejlődésnek ára van. A fejlődés a korábban megbecsült természetet az ember által alkalmazott technológia alá szorította le. Az emberiség „olajjal energizálva hatékony és kártékony kihasználója lett az ökoszisztémának.”¹ A földi életminőség befolyásolásában a technológia segítségével az emberiség domináns pozícióba került. A vezető szerephez azonban felelősség is tartozik, el kell számolnunk a következő generációknak azzal, hogy milyen áron jutottunk idáig. Szembe kell nézni azzal, hogy „az emberi fejlődésnek és e fejlődés erősödő gazdasági-technikai vetületének szinte kikerülhetetlen velejárójaként, nemkívánatos melléktermékeként jelent meg a környezeti értékek károsítása, szennyezése, veszélyeztetése.”² A következmények már láthatóvá kezdenek válni, és a természeti szolgáltatások jelenlegi használati szokásain való változtatás nélkül elkerülhetlenné is válhatnak.

A fenntartható fejlődés kifejezésnek a megalkotása és alkalmazása azt kívánja biztosítani, hogy az emberiség életkörülményei folyamatosan javuljanak, ám ezt ne a természeti értékek további kizsigerelésével érjük el.

Az emberiség létét biztosító természeti tőkénket nem lenne szabad felélnünk, meg kéne elégednünk a természeti szolgáltatások „kamatával” és esetleg annak környezetkímélő technológiával való hatásfokának növelésével azért, hogy az évről-évre, évtizedről-évtizedre szolgálja és táplálja az emberiség aktuális generációit.

A fenntartható fejlődés kifejezés az emberiség magatartását befolyásoló normák között először az ENSZ égisze alatt kiadott 1987-es Közös Jövőkönk jelentésben került megfogalmazásra. Az ENSZ második környezetvédelmi világkonferenciáján Rio de Janeiróban a fogalom a környezetvédelem meghatározó elvévé vált, és így szerepet játszik a nemzetközi, az uniós és a nemzeti jogalkotás területén is. Az elv pontos tartalmát nehéz meghatározni, lévén, hogy elég általános célt határoz meg, és főleg úgy nehéz értelmezni, hogy egyes vélemények szerint egy véges bolygón lehetetlen végtelen fejlődést elérni.

Az alábbiakban ismertetném a fenntartható fejlődés magyar környezetvédelmi törvény szerinti definícióját, majd pedig bemutatom az Európai Unió megújult fenntartható fejlődésre vonatkozó stratégiájában szereplő meghatározást, valamint a dokumentum főbb jellemzőit.

1 Oláh János: *Gazdálkodás a környezettel*, Püski kiadó, 2008. 1. oldal

2 Bándi Gyula *Környezetjog*, Osiris Kiadó, 2006. 11. oldal

A környezet védelmének általános szabályairól szóló 1995. évi LIII. törvény definíciója a következőképpen szól: „fenntartható fejlődés a társadalmi-gazdasági viszonyok és tevékenységek rendszere, amely a természeti értékeket megőrzi a jelen és a jövő nemzedékek számára, a természeti erőforrásokat takarékosan és célszerűen használja, ökológiai szempontból hosszú távon biztosítja az életminőség javítását és a sokféleség megőrzését”.³

Ehhez képest a megújult stratégia úgy határozza meg a fenntartható fejlődést, hogy: „a jelenlegi nemzedékek szükségleteit úgy kell kielégíteni, hogy az ne veszélyeztesse a jövő nemzedékek saját szükségleteinek kielégítésére való képességét.

Az Európai Unió 2006-ban megjelent fenntartható fejlődésre vonatkozó megújult stratégiája (a továbbiakban: EU SDS) a 2001-ben Göteborgban elfogadott első fenntartható fejlődésre vonatkozó stratégiájának a felülvizsgálata nyomán született meg. A megújult stratégia a későbbiekben ismertetésre kerülő fő kihívások mellett deklarálja, a fenntartható fejlődés iránti kötelezettségvállalást a dokumentumban meghatározott legfontosabb célok – környezetvédelem, szociális igazságosság és kohézió, gazdasági jólét és nemzetközi kötelezettségek teljesítése – érdekében. Felsorolja a szakpolitikákban érvényesíteni kívánt irányadó elveket, mint például a nemzedékek belüli és a nemzedékek közötti szolidaritás, a szakpolitikák integrációja, a rendelkezésre álló legjobb tudás felhasználása, az elővigyázatosság elve vagy a szennyező elve. Ismerteti továbbá, hogy a lisszaboni stratégia és az EU SDS elemei egymást kiegészítve, és egymást segítve lehetőséget teremt a gazdaság számára a globalizáció kihívásainak kezelésére.

A fő kihívások részletes elemzése külön-külön is megérne egy tanulmányt, de most terjedelmi okok miatt csupán röviden ismertetném azokat. Szerkezetileg úgy állították össze a kihívásokat, hogy mindegyiknél meghatároztak egy általános célkitűzést, hozzárendeltek több operatív célkitűzést és célt, majd meghatározták, hogy a konkrét intézkedéseknek – az adott kihívás megvalósítása érdekében – mire kell kiterjednie. A hét fő kihívás a következő:

Az éghajlatváltozás és a tiszta energia, a fenntartható közlekedés, a fenntartható fogyasztás és termelés, a természeti erőforrások megőrzése és az azokkal való gazdálkodás, a közegészségügy, a társadalmi integráció, demográfia és migráció, valamint a szegénységgel és a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos globális kihívások. A felsorolt területeken szükséges a negatív tendenciák megállítása érdekében számos rövid távú intézkedést meghozni, a hosszabb távú cél folyamatos szem előtt tartása mellett. Aki a felsorolás sorrendjével esetleg nem értene egyet, annak megemlítem, hogy az EU SDS az említett kihívásokat nem látta el sorszámmal, így vélhetően ezek csupán szerkesztés technikailag kerültek ebbe a sorrendbe, és a konkrét cselekvések megvalósításánál egymással nem konkurálnak, hanem egyenrangúak. A dokumentum a fenntartható fejlődés alapjául szolgáló tudásalapú társadalom kialakításhoz elengedhetetlennek tartja a több szakpolitikát is érintő oktatás és szakképzés, valamint a kutatás és fejlesztés támogatását.

A finanszírozás és a gazdasági eszközök részénél úgy fogalmaz, hogy „A legmegfelelőbb gazdasági eszközöket a piaci átláthatóság elősegítésére kell használni, valamint arra, hogy az árak a termékek és a szolgáltatások valós gazdasági, társadalmi és környezetvédelmi költségeit tükrözzék (helyes árak).”⁴ A tagállamok adórendszerének olyasféle átszervezésének a gondolatát veti fel, hogy a fenntartható fejlődés elvével harmóniában lévő erőforrások adóterhét (humán munkaerő) a környezetet szennyező tevékenységekre hárítsák, így forrást képezve a károk enyhítésére, illetve a tevékenység gyakorlásának szűkítését is elősegítve.

A már korábban említett tudatos társadalom megvalósításához elengedhetetlennek tartja az új gondolatok terjesztését szolgáló kommunikációt és a fenntartható fejlődésért tevő, vagy legalábbis azt nem akadályozó szereplők, és az elért sikert magukénak is tudó polgárok számának növelését. „A helyi és regionális szinteknek a fenntartható fejlődés megvalósításában és a társadalmi tőke kiépítésében betöltött fontos szerepe tekintetében az átfogó cél a városi és a vidéki területeken olyan fenntartható közösségek kialakítása, amelyekben a polgárok élnek és dolgoznak, és együttesen magas életminőséget alakítanak ki.”⁵ Az EU támogatandónak tartja azon civil kezdeményezéseket, amelyek a fenntartható fejlődés elvét terjesztik, és közelebb hozzák egymáshoz a konkrét lépéseket szervező, és megvalósító szervezeteket és az adott terület lakosságával, esetleg közösen valósítanak meg egyes projekteket.

Az EU SDS nem lenne teljes körű program, ha nem rendelkeznenek benne hozzá kapcsolódó ellenőrzési mechanizmusokról. A stratégiában foglaltak teljesülése érdekében így a folyamatos monitoringon túl az Európai Unió Bizottsága két évente jelentést készít, amely magába foglalja az uniós és a tagállami eredményeket, a jövőbeni prioritásokat, irányvonalakat. Az innen származó információk alapul szolgálnak a fenntartható fejlődés stratégiájának felülvizsgálatához, továbbá lehetségessé teszi, hogy a különböző tagállamokban megvalósult lépések hatásait, eredményeit együttesen elemezzék.

3 1995. évi LIII. törvény 4. § 29. pont

4 EU SDS 22. pont

5 EU SDS 29. pont

Az EU SDS felülvizsgálatának időpontjának meghatározásának a dokumentum szerint legkésőbb 2011-ig ellet kell tennie az Európai Tanácsnak.

A 2008-as év számos globális jelenséggel (élelmiszer árrobbanás, energia áremelkedés, pénzügyi válság) szolgált, amelyeknek az ismeretében érdemes lenne a korábban meghatározott végrehajtási ütemet megvizsgálni, hogy mennyiben lassította le, illetve sürgette meg bizonyos lépések megtételét, vagy esetleg az új problémák mennyiben teszik szükségessé új célok meghatározását.

Annak ellenére, hogy a fejlett államok már évtizedek óta politikailag elkötelezettek a fenntartható fejlődés elve mellett, még napjainkban is, folytatódik a természeti szolgáltatások aránytalan és túl használata. Már a hetvenes években elkezdték vizsgálni, hogy az akkori termelői és fogyasztói magatartások, és az ennek a következtében kialakuló környezeti változások milyen következményekkel járhatnak. Természetesen minden kutatás, és kutatási eredmény kezelhető fenntartásokkal, de azért mindenképpen figyelemfelkeltő a Római Klub elnevezésű tudós társaság megbízásából elkészített scenárió gyűjtemény, amely a *Növekedés határai* című könyvben újra és újra kiadásra került. „A növekedés határait keresték, amely mögött az, az alap gondolat húzódott meg, hogy az emberi növekedés határai már nem fizikai, vagy technikai határok, hanem egyértelműen ökológiai, biológiai határok.”⁶ A határok feszegetését az ember a népességnövekedésével és a természeti erőforrások fokozott használata révén éri el. „A növekedés határai olyan alapvető, a megelőzésen alapuló, technológiai, kulturális és intézményi változásokon keresztül megvalósuló társadalmi innováció érdekében érvelt, mely lehetővé tenné, hogy az emberiség ökológiai lábnyoma a Föld eltartóképességén túl ne növekedjen”.⁷ Az ökológiai lábnyom fogalma két kanadai ökológustól, William Reestől és Mathis Wackernageltől származik, és azt igyekszik meghatározni, hogy egy ember, vagy akár egy állam mennyire terheli meg a természeti környezetét földterületben kifejezve. A kutatók nem a jós szerepét kívánták betölteni, hanem az ökológiai lábnyomot befolyásoló tényezők változtatásával forgatókönyveket készítettek, amelyek a világ életminőségének alakulását kívánták bemutatni. A világ életminősége, és így az ökológiai lábnyom is, még ha aránytalanul is, de napjainkban tovább növekszik. A könyvben a leírtak szerint a növekedés egyszer véget ér, de az rajtunk, embereken múlik, hogyan és mikor következik be. A változás jelentkezhethet összeomlásként is, de akár drámai változást nélkülöző fokozatos (az ökológiai lábnyom csökkenése révén) átmenet eredményeként is, amelynek a következményeként a Föld eltartóképességéhez visszaigazodik a népességszám és a természeti értékek fogyasztása. Az emberiség jövője szempontjából az adhat aggodalomra okot, hogy ez a visszaigazodás már egy számos természeti értékétől (véges energiaforrások kimerítésével, néhány megújulásra képes energiaforrás tönkre tétele révén) megfosztott Föld erőforrásaihoz tér vissza.

Az ökológiai lábnyommal végzett kutatások szerint a Föld átlagos, az eltartóképességhez igazított ökológiai lábnyoma 2,1 hektár. Átlagban ennyi jutna egy főre a Föld felszín produktív (a természeti erőforrásokból, és az ember gazdálkodása következtében fellépő szennyező anyagok abszorbeálására alkalmas ökoszisztémából) területéből. Ezt, az értéket ma már közel 30%-kal túllépjük, de nem egységesen. A fejlett országok fogyasztják el az ökológiai szolgáltatások 80%-át, míg a világ lakosságának nagyobb hányada az átlagos ökológiai lábnyomot sem éri el. A példa kedvéért az Amerikai Egyesült Államok területének hatszor akkorának kellene lennie a jelenlegi fogyasztásához, mint amekkorával rendelkezik.

A fenntartható fejlődés, a fenntartható növekedés alapelvét a politikai támogatáson túl érdemes lenne a jelenleginél szélesebb körben érvényre juttatni, azért, hogy a megkezdődött globális változások az emberiség jövőjét ne veszélyeztessék, hanem csak egy természetközeli állapotba hozzák (vissza).

Felhasznált irodalom

Oláh János: *Gazdálkodás a környezettel*, Püski kiadó 2008.

Bándi Gyula: *Környezetjog*, Osiris Kiadó 2006

Donella Meadows, Jorgen Randers, Dennis Meadows: *A növekedés határai*, Kossuth kiadó, 2005.

6 Bándi Gyula: *Környezetjog*, Osiris Kiadó, 2006. 31. oldal

7 Donella Meadows, Jorgen Randers, Dennis Meadows: *A növekedés határai*, Kossuth kiadó, 2005. 10. oldal